

T 4 Podmínky utváření tržní rovnováhy a tržní selhání

1. Rovnovážná cena trhu
2. Konkurence
3. Monopol
4. Tržní selhání

1. Rovnovážná cena trhu

Předpokladem existence trhu je dvojitá oddělenost výrobců:

- dělba práce
- vlastnictvím

Trh není homogenní
mnoho přístupů:

- územní členění: místní, národní, světový
- podle předmětu koupě a prodeje:
 - trh produktů (výrobků a služeb)
 - trh výrobních faktorů
 - trh peněz

Ve výkladu ekonomické teorie budeme velmi často pracovat s rozlišením na:

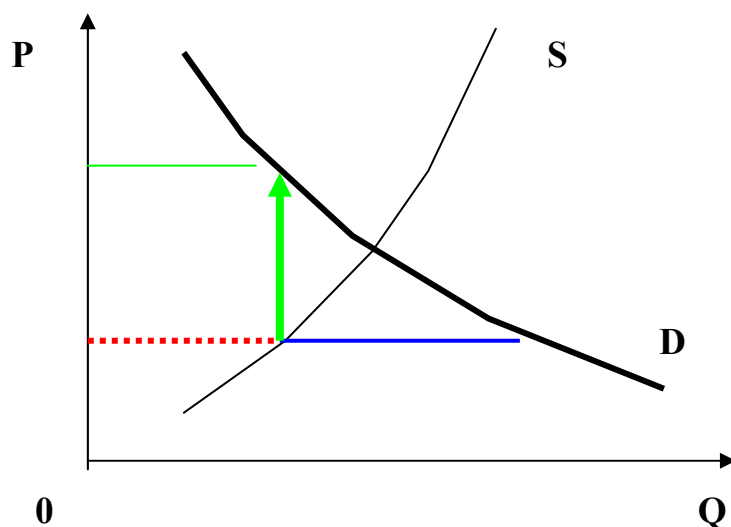
- *trh dílčí – trh jediného produktu*
- *trh agregátní = souhrn dílčích trhů*
- *resp. trh individuální*

Tržní mechanismus je založen na protichůdnosti nabídky a poptávky.

Rovnováha

O trhu řekneme, že je v rovnováze, je-li nabídka vyrovnána s poptávkou.

Rovnováha: „všichni jsou spokojeni a nemají důvod měnit své rozhodnutí

Pozor při interpretaci:

- funkce ceny = vyrovnává vztah mezi nabízeným a poptávaným množstvím.
- *Rovnováhu vyjadřuje výlučně cena odpovídající průsečíku křivky nabídky a poptávky. Proč?*

Utváření rovnováhy – pavučinový model

1. K ilustraci čeho slouží?
2. Na jakých předpokladech je založen?

2. Konkurence

- proces střetávání různých, zpravidla protikladných zájmů tržních subjektů.

Proces konkurence je od trhu neoddělitelný a v tomto smyslu je *předpokladem fungování trhu*.

Potenciální problém interpretace:

- pojem jak jsme výše vymezili ctí všichni autoři
- Ale často obsahově ztotožňují s určitou konkrétní formou.
- Problém: Ta na trhu nemusí být zastoupena.

konkurence

- *napříč trhem.*
- *na straně poptávky*
- *konkurence mezi subjekty nabídky - z hlediska vývoje trhu a mechanismu jeho fungování – má klíčovou roli*

↳ Konkurence mezi firmami se uskutečňuje v podobě dvou základních forem, podle nichž rozlišujeme:

***konkurenci
cenovou a necenovou.
Je to dělení:
podle prostředků konkurence***

Cenová konkurence

- znamená, že si firmy konkurují prostřednictvím ceny.
- *projevuje se snižováním ceny*
- smysl spočívá v možnosti realizovat větší množství produkce za nižší cenu..
- Cenová forma konkurence je základní a historicky také výchozí

Oslabování významu cenové konkurence
je kompenzováno rostoucí vahou konkurence necenové.

- *kvalita produkce*
- *širší podmínky prodeje (servis, garance, úvěr aj.)*
- *reklama*
- *dobré jméno firmy*
- *značka, atd.*

Dělení konkurence podle postavení výrobců: dokonalá a nedokonalá

DoKo:

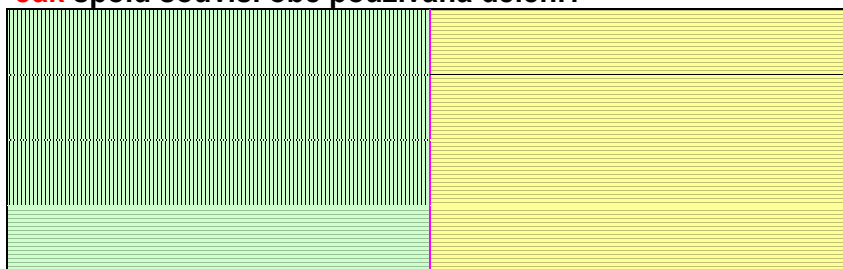
- *na straně nabídky je mnoho subjektů,*
 - *každý dodává pouze dílčí část celkové nabídky ⇒ nemůže ovlivnit celkovou nabídku.*
- *existuje volný vstup do odvětví*
- *kvalita výrobků všech producentů téhož výrobku je shodná (indiferentnost výrobků, výrobky jsou dokonalými substituty) a nedochází k upřednostňování koupě produkce určitého výrobce kupujícími.*

**Při splnění těchto podmínek existuje na trhu jediná cena,
která je vůči výrobcům objektivní.**

Dokonalá konkurence:

1. cesta úspor, zdokonalování a hospodářského pokroku.
2. situace ideální, které se reálné trhy více či méně vzdalují.

Jak spolu souvisí obě používaná dělení?

DOKO
NEDOKO
CENOVÁ
NECENOVÁ

3. Monopol

Jsou dvě souvislosti, ve kterých se pojem objevuje

- tržní jev
 - tržní struktura
- jako jev je od reálného trhu neoddělitelný
 - *Má současně přímý vliv na charakter a kvalitu konkurence.*

Likviduje monopol konkurenci a je jejím protipólem?

Běžně názor:

konkurence má pozitivní vliv na tržní prostředí
monopol je odmítán jako jednoznačně negativní.

*Chápat monopol jako protiklad konkurence, jako její negaci, je nesprávné.
Monopol je formou konkurence.*

Monopol znamená, *jeden který má výhodu (Aristoteles).*

- ale může existovat jeden a přitom nemusí mít skutečnou výhodu.
- monopol – často označení - někdo realizuje výhodu - nutně nesouvisí se situací, že je subjekt jediný.

Co z toho plyne?

- v dalším výkladu budeme chápat především výsadní postavení subjektu (může to být sdružení), který realizuje výhodu oproti jiným konkurentům,
- pokud nebude výslovně uvedeno užití tohoto označení pro situaci, kdy je na trhu jediný výrobce.
 - V tomto případě monol jako tržní struktura, tzn. jeden na straně S

Pro mikroekonomickou analýzu mechanismu trhu mají zásadní význam monopoly *relativně stálé*.

Jejich příčina může být založena:

- *na přírodní zvláštnosti (přírodní monopol)*
- *na administrativním státním zásahu (administrativní monopol)*
- *na kontrole zdrojů, např. suroviny*
- *na tržním podílu opírajícím se o kapitálovou sílu (monopol ekonomické síly).*
 - *My si budeme v dalším výkladu všimnout především případu, kdy jedna firma bude schopna uspokojovat rozsahem své produkce tržní poptávku, přičemž bude produkovat výstup s nižšími náklady, než by byla úroveň nákladů, kdyby v odvětví produkovalo více firem. Jedná se o tzv. přirozený monopol.*
- *právní restrikcí, např. patenty či ochrana autorských práv.*

Nedokonalá konkurence

- *v centru pozornosti ekonomické teorie*
- *reálné poměry konkurence na reálných trzích*
- *různé stupně a podoby nerovnosti mezi konkurujícími subjekty.*

4. Zdroje tržních nedokonalostí

Trh **má vlastnosti**, které zabezpečují, že je nejučinnějším nástrojem koordinujícím využívání zdrojů.

- *není důvod k idealizaci tržního prostředí. „Dokonalost“ trhu je zřejmá ve srovnání s jinými možnými nástroji hospodářské koordinace.*
- *Zkoumáme-li samotný trh v jeho reálné podobě, zjistíme, že se při koordinaci projevují určité souvislosti, které můžeme vnímat jako nedostatky či poruchy.*

Tržní selhání:

- *popisujeme-li trh, hovoříme o tvorbě a směně statků, které lze charakterizovat jako soukromé.*
 - ☺ *Soukromý statek je charakteristický tím, že:*
 - ☺ *výrobce je schopen omezit užití vyráběného statku na ty spotřebitele, kteří jsou ochotni za výrobek zaplatit (vyloučení výrobcem)*
 - ☺ *spotřebitel není nucen statek spotřebovat, ale pokud ano, pak jeho spotřeba statku snižuje dostupné množství pro ostatní spotřebitele (rivalitní spotřeba).*
- ☺ *Všechny statky uvedený požadavek nesplňují, v těchto případech hovoříme o tzv. veřejných statcích - (nerivalitní spotřeba).*
 - ☺ *Spotřeba dodatečných jednotek není spojena s nutností podstoupit oběť,*

- ☺ a proto - není tržní princip uplatňován, nebo je využíván v modifikovaných podobách.
- ☺ tvorba a distribuce je zabezpečována zpravidla vládními aktivitami (utváření poptávky) a financování se opírá např. o mechanismus zdanění.
- ☺ Obdobně je na vládních aktivitách založeno i zabezpečování těch oblastí společenské aktivity, které již svým charakterem *nemohou být zabezpečovány tržně*
 - ☺ (např. státní správa a samospráva, bezpečnost a obranyschopnost země) *nebo by tržní koordinace vedla k nežádoucím důsledkům* (např. vzdělání, kultura).
- ☺ Zdrojem vládních aktivit však může být i skutečnost, že některá tržní řešení vyúsťují do *nepřiměřených sociálních tvrdostí*.

Tržní selhání - situace, kdy trh nefunguje očekávaným způsobem, tzn. nezabezpečuje efektivní alokaci zdrojů.

Mezi příčinami:

- Existence *nedokonale konkurenčního prostředí – důvod?*,
- Druhou skupinu tvoří tzv. *externality*, jevy, se kterými souvisí tzv. *efekty přelévání*.

Externality – vlivy, faktory, které pozitivně či negativně ovlivňují jiné subjekty.

- *Pozitivní externalita* přináší subjektu užitek, aniž by musel za tento užitek platit.
- *negativní externalita*, např. náklady na zatemnění.
- V tomto kontextu můžeme rozlišovat „neoprávněné“ výhody či nevýhody, které na nás dopadají, aniž bychom se o ně přičinili. *Trh zde selhává často tím, že umožňuje přesouvání úhrady nákladů a nepůsobí proti vzniku externalit*

Učebnicová negativní externalita: škody na životním prostředí.

Z výše uvedených důvodů si musí hospodářský systém vytvářet nástroje, kterými by dopad negativních externalit alespoň omezoval. Takovým nástrojem je např. zákonodárství či jiné formy státních zásahů stimulující firmy k ochraně životního prostředí.

- Přes uvedené okolnosti je trh nejúčinnějším nástrojem regulace národního hospodářství.
- Výše uváděné souvislosti patří k příčinám, proč není tržní regulaci ponechán zcela volný průběh, ale uskutečňuje se za spoluúčasti státu, jako specifického subjektu, který svými zásahy usiluje zejména o to, aby:
 1. stimuloval tržní mechanismus k vyšší účinnosti tím, že oslabuje vliv faktorů působících proti efektivnosti tržního mechanismu
 - (např. zákonodárství omezující zneužívání výsadních postavení).
 2. se v hospodářství vytvářely v dostatečné míře i veřejné statky a byly sníženy nepřiměřené sociální tvrdosti, které tržní mechanismus produkuje.
 3. byly vytvářeny předpoklady pro stabilní rozvoj hospodářského systému.